**DOI: https://doi.org/10.35774/econa2023.04.334** **JEL classification: J43, J24, Q12, O15, R23**
**UDC: 331.5:631.11:330.341.1**

**Ірина ІВАШКІВ**
кандидат економічних наук, старший науковий співробітник,
старший науковий співробітник відділу науково-консультаційного та інформаційного забезпечення економіки та маркетингу,
Прикарпатська державна сільськогосподарська дослідна станція
Інститут сільського господарства Карпатського регіону Національної академії аграрних наук України, Україна
E-mail: i.ivach@ukr.net
ORCID iD: 0000-0002-8135-8260
Web of Science ResearcherID: AAQ-3159-2020

**Галина ЧЕКАЛОВСЬКА**
кандидат економічних наук, доцент
доцент кафедри фундаментальних та спеціальних дисциплін,
Чортківський навчально-науковий інститут підприємництва і бізнесу,
Західноукраїнський національний університет, Україна
E-mail: h.chekalovska@wunu.edu.ua
ORCID iD: 0000-0002-1201-574X
Web of Science ResearcherID: G-4845-2017

# ЗАЙНЯТІСТЬ НАСЕЛЕННЯ В СІЛЬСЬКІЙ МІСЦЕВОСТІ ЯК ЧИННИК ЕФЕКТИВНОГО РОЗВИТКУ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

**Анотація**

**Вступ**. Зайнятість у сільській місцевості завжди була лейтмотивом розвитку і ефективного використання людського капіталу у сільській місцевості.

**Мета**. Дослідження ролі і впливу зайнятості населення як ефективного чинника розвитку людського капіталу у сільськогосподарських підприємствах.

**Методологія**. У дослідженні використано системний підхід, методи економічного аналізу.

**Результати**. В статті досліджено роль зайнятості населення в сільській місцевості як чинник ефективного розвитку людського капіталу сільськогосподарських підприємств. Встановлено, що важливою складовою ефективного розвитку людського капіталу в сільській місцевості є оцінка зайнятості населення в сільськогосподарському виробництві. Проаналізовано динаміку зайнятості населення у сільській місцевості за віковими категоріями. З'ясовано, що у розрізі вікових категорій працездатного населення в сільській місцевості найвищий рівень зайнятості спостерігається у вікових категоріях 30–49 років, що демонструють найвищий рівень професійного досвіду та, відповідно, займають найбільшу частку на ринку праці в сільській місцевості. Доведено, що рівень зайнятості населення в сільській місцевості має певну специфіку, обумовлену регіональними особливостями зайнятості в різних сферах економіки. Авторами з'ясовано, що в усіх трьох категоріях регіонів спостерігається загальна тенденція зменшення частки зайнятості сільського населення на ринку праці,

© Ірина Івашків, Галина Чекаловська, 2023

**Отримано:** 01.11.2023 р. **Рекомендовано до друку:** 03.12.2023 р. **Опубліковано:** 06.12.2023 р.

Ця стаття розповсюджується на умовах ліцензії Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0, яка дозволяє необмежене повторне використання, розповсюдження та відтворення на будь-якому носії, за умови правильного цитування оригінальної роботи.

**Як цитувати:** Івашків І. М., Чекаловська Г. З. Зайнятість населення в сільській місцевості як чинник ефективного розвитку людського капіталу сільськогосподарських підприємств. *Економічний аналіз.* 2023. Том 33. № 4. С. 334-343. DOI: https://doi.org/10.35774/econa2023.04.334

при цьому найнижчий рівень зайнятості наявний у 6 регіонах, середній – у 6 регіонах, а відносно високий – у 13 регіонах. Підсумовуючи дослідження, авторами з'ясовано, що регіональні особливості динаміки розвитку рівня зайнятості сільського населення пояснюються, зокрема, високим рівнем урбанізації й збільшенням зайнятості населення в інших галузях економіки (промисловості та сфері послуг), процесами еміграції закордон, депресивним станом розвитку окремих сільських територій. Підкреслено, що важливу роль у розвитку рівня зайнятості сільського населення повинна відіграти розробка на державному та регіональному рівнях цілеспрямованої комплексної стратегії розвитку зайнятості сільського населення в регіонах України, спрямована на підвищення ефективності використання людського капіталу.

**Ключові слова**: людський капітал; персонал; мотивація; формування людського капіталу; фактори формування ефективності; структура виробництва; структура зайнятості; сільське господарство; домогосподарства.

## Вступ

Зайнятість населення є важливим і ефективним критерієм забезпечення функціонування людського капіталу в будь-якому суспільстві, де є вакантні робочі місця та потреба у використанні людського потенціалу.

Зайнятість у сільській місцевості завжди була лейтмотивом розвитку і ефективного використання людського капіталу у сільській місцевості, що дозволяло сільському населення утримувати в своїх домогосподарствах свійську худобу і птицю, обробляти різні за розміром земельні наділи для забезпечення себе продовольством рослинного і тваринного походження, додатково працювати на сільськогосподарських підприємствах для забезпечення своїх домогосподарств відповідними грошовими надходженнями. Такий рівень зайнятості дає можливість населенню в сільській місцевості з часом підвищувати рівень мотивації жителів сільських домогосподарств працювати «на себе», а не бути тільки найманими працівниками у інших власників сільськогосподарських підприємств.

Отже, питання зайнятості сільського населення є важливим аспектом розвитку сільського населення, значна частка якого, у великій мірі, готова інвестувати власний час і ресурси для розвитку аграрного підприємництва, створювати різноманітні за своєю організаційно-правовою формою сільськогосподарські підприємства на сільській території, формувати робочі місця для місцевого населення та сплачувати податки до місцевого бюджету.

Проблема зайнятості населення в сільській місцевості та у сільськогосподарських підприємствах стали об'єктом вивчення багатьох вітчизняних економістів у ширшому та вужчому контекстах. Так, проблему зайнятості населення крізь призму розвитку людського капіталу в Україні розглядали, зокрема, Л. Черенько, О. Макарова, Е. Лібанова [10], І. Петрова [15], актуалізували її до сучасних умов воєнного стану А. Бикова, Л. Чабан, А. Алексєєв [1], О. Череп, Ю. Калюжна, Л. Міхайліченко [18], а в контексті формування трудового потенціалу та соціально-трудових відносин аналізували О. Грішнова, С. Пасєка, А. Пасєка [5], А. Колот, І. Гнибіденко та ін. [16]. Проблему формування та регулювання зайнятості сільського населення в контексті реформування аграрного сектору України досліджували О. Кочемировська [8], М. Дзямулич, С. Максим'як [6; 7], В. Ткачук [17], Н. Патика, О. Нартюк [14]. Взаємозв'язок зайнятості сільського населення та підвищення його життєвого рівня простежили О. Булавка, М. Капінус, В. Саблук, В. Дієсперов, О. Самофал, Л. Грабовська [2; 3]. Окремі науковці, як Ю. Лупенко, М. Кропивко, М. Малік, В. Мамчур, О. Шпикуляк, довели необхідність формування соціальної відповідальності аграрних підприємств, особливо агрохолдингів, у процесі реформування аграрного сектора й забезпечення соціальних стандартів життя сільського населення, обґрунтували потребу стимулювання самозайнятості та розвитку несільськогосподарського підприємництва у сільській місцевості [9; 11; 12]. Важливими для розуміння новітніх тенденцій розвитку ринку

праці та рівня зайнятості сільського населення є висновки те рекомендації таких науковців як І. Вініченко, В. Лапа, Ю. Оніщук, В. Шебанін, Ю. Кормишкін, зокрема, щодо специфіки розвитку інтелектуального капіталу аграрних підприємств [4], мотивації як інструменту управління людськими ресурсами [13], диверсифікації використання трудового потенціалу сільського населення [19].

Разом з тим, слід відзначити, чимало аспектів проблеми зайнятості у сучасний період потребують детального аналізу та наукового обґрунтування. Зокрема, значної уваги потребують дослідження процесів формування і розвитку зайнятості сільських мешканців у сільськогосподарських підприємства в умовах повномасштабного вторгнення російської федерації, особливо в умовах суттєвого зростання міграційних потоків з України в європейські країни.

**Мета статті**

Метою статті є дослідження ролі та впливу зайнятості населення в сільській місцевості як ефективного чинника розвитку людського капіталу сільськогосподарських підприємств.

**Виклад основного матеріалу дослідження**

Важливою складовою ефективного розвитку людського капіталу в сільській місцевості є оцінка зайнятості населення в сільськогосподарському виробництві.

Проведемо аналіз динаміки зайнятості населення у сільській місцевості у період 2019–2021 рр. (табл. 1).

**Таблиця 1. Динаміка зайнятості населення у сільській місцевості за віковими категоріями у 2019-2021 роках**

| Показник | Роки | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|---|
| | 2019 | | 2020 | | 2021 | |
| | тис. осіб | у % до населення відповідного віку | тис. осіб | у % до населення відповідного віку | тис. осіб | у % до населення відповідного віку |
| Усе населення віком 15–70 років і старше | 5205,7 | 48,9 | 4968,3 | 47,1 | 4876,9 | 46,7 |
| з нього | | | | | | |
| 15-70 років | 5163,5 | 56,2 | 4931,6 | 54,1 | 4835,5 | 53,6 |
| 20-64 роки | 5034,1 | 64,5 | 4830,5 | 62,6 | 4738,4 | 62,1 |
| Розподіл населення працездатного віку | 4929,7 | 64,5 | 4702,9 | 62,4 | 4605,0 | 62,0 |
| за віковими групами | | | | | | |
| 15-24 роки | 464,2 | 34,0 | 382,3 | 28,9 | 375,2 | 28,7 |
| 25-29 років | 656,1 | 69,4 | 597,9 | 66,0 | 548,4 | 64,4 |
| 30-34 роки | 714,2 | 72,0 | 711,9 | 71,2 | 704,5 | 70,9 |
| 35-39 років | 618,4 | 74,5 | 598,7 | 71,5 | 618,3 | 72,7 |
| 40-49 років | 1315,7 | 75,9 | 1265,8 | 73,4 | 1235,3 | 72,5 |
| 50-59 років | 1161,1 | 65,5 | 1146,3 | 65,8 | 1123,3 | 65,5 |
| 60-70 років | 233,8 | 15,0 | 228,7 | 14,4 | 230,5 | 14,4 |
| 71 рік і старше | 42,2 | 2,9 | 36,7 | 2,6 | 41,4 | 2,9 |

*Джерело: [20].*

Так, відповідно до даних Державного комітету статистики (наведеного у таблиці 1), усе зайняте сільське населення було поділено на дві основні частини за віковими групами, зокрема, до першої групи віднесено усе населення від 15 років і старше, яке, у свою чергу, розподілено на дві підгрупи від 15 до 20 років та від 20 до 64 років; тим часом у другій групі розподіл населення працездатного віку проведено уже на вісім вікових підгруп.

Рівень зайнятості населення віком від 15 років і старше становив у 2019 році 48,9 %, у 2020 році – 47,1 %, у 2021 році – 46,7 %. Наведені дані яскраво ілюструють зниження

рівня зайнятості сільського населення за вказаний період, що об'єктивно обумовлено зменшенням кількості сільськогосподарських підприємств в сільській місцевості, еміграцією сільського населення закордон і внутрішньою міграцією сільських жителів працездатного віку в міські поселення з метою пошуку більш вигідного місця праці. Аналогічні тенденції мають місце для населення вікової категорії від 15 до 70 років, де рівень зайнятості населення поступово знижується, зокрема, від 56,2 % у 2019 році, до 54,1 % у 2020 році та 53,6 % у 2021 році. Значно вищий рівень зайнятості сільського населення працездатного віку спостерігається серед вікової категорії від 20 до 64 роки, однак помітною є також тенденція до його зниження від 64,5 % у 2019 році до 62,4 % у 2020 році та 62,1 % у 2021 році.

Для розуміння процесів формування та розвитку зайнятості сільського населення проаналізуємо детальніший розподіл працездатного населення на вісім вікових груп, в яких враховано як особливості життєвих циклів людини, так і рівень її освітньої та професійної кваліфікації та трудовий потенціал.

Найнижчий рівень зайнятості, цілком закономірно, спостерігається у категорії працездатних віком від 15 до 24 років, демонструючи динаміку спадання, зокрема, у 2019 році – 34,1 %, у 2020 році – 28,9 %, у 2021 році – 28,7 %. Це пояснюється передусім тим, що населення даної вікової категорії з метою набуття професії й соціального статусу значною мірою зайняте здобуттям відповідних знань, освітньої кваліфікації та професійних компетентностей у закладах професійно-технічної та вищої освіти, а відтак становить дуже незначну частку на ринку праці сільської місцевості.

Суттєве зростання частки зайнятості сільського населення, порівняно із першою віковою категорією, характерне для другої вікової категорії 25–29 років, серед якої динаміка рівня зайнятості мала такий вигляд: у 2019 році – 69,4 %, у 2020 році – 66,0 %, а у 2021 році – 64,4 %. Очевидно, це пояснюється тим, що працездатне населення цієї вікової категорії є найбільш соціально активним, прагне до самореалізації відповідно до здобутої освітньої та професійної кваліфікації, хоча в окремих випадках, зважаючи на відсутність досвіду роботи за відповідною кваліфікацією, змушене використовувати інші форми зайнятості з неофіційним працевлаштуванням.

Найвищий рівень зайнятості на ринку праці в сільській місцевості спостерігається у трьох наступних вікових категоріях від 30 до 49 років. Так, рівень зайнятості сільського населення віком 30-34 років у 2019 році становив 72,0 %, у 2020 році – 71,2 %, у 2021 році – 70,9 %. Аналогічна тенденція спостерігається у рівні зайнятості сільського населення у віковій категорії 35–39 років, динаміка якого коливалася від 74,5 % у 2019 році до 71,5 % у 2020 році та 72,7 % у 2021 році. Окреслені тенденції можна пояснити тим, що обидві вікові категорії зайнятого сільського населення, здобувши значний досвід роботи, поступово виявляють свої професійні навики та здібності, займаючи відповідну частку на ринку праці в сільській місцевості.

Водночас найвищий показник рівня зайнятості сільського населення характерний для вікової категорії 40–49 років, частка якої є суттєво вищої у порівнянні як з двома попередніми, так й усіма іншими віковими категоріями зайнятого населення. Так, динаміка рівня зайнятості населення цієї вікової категорії мала такий вигляд: у 2019 році становила 75,9 %, у 2020 році – 73,4 %, а у 2021 році – 72,5 %. Ця тенденція логічно пояснюється тим, що працездатне населення вікової категорії 40–49 років володіє значним досвідом роботи в сільськогосподарських підприємствах, що, на нашу думку, суттєво впливає на перспективи продовження його працевлаштування, зокрема, в умовах реформування аграрного сектору в Україні.

Свою закономірність має деяке зниження рівня зайнятості наступної вікової категорії сільського населення, яку умовно називають «перед-пенсійного» віку, тобто від 50 до 59 років. У цій віковій категорії сільського населення рівень зайнятості у 2019 році становив 65,5 %, у 2020 році – 65,8 %, а у 2021 році – 65,5 %. Водночас слід відзначити, що саме в цій віковій групі зайнятого сільського населення спостерігається дві тенденції: перша – загальне зниження рівня зайнятості відносно

інших вікових категорій, друга – позитивна динаміка збереження рівня зайнятості за досліджуваний період. Це, очевидно, можна пояснити тим, що працездатне населення цієї вікової категорії прагне максимально використовувати свій професійний досвід до досягнення пенсійного віку, часто нехтуючи іншими альтернативними формами зайнятості, наприклад, у міській місцевості чи закордоном.

Суттєве зниження рівня зайнятості сільського населення спостерігається серед вікових категорій пенсійного віку, тобто 60–70 років та 71 років і старше. Так, динаміка зайнятості вікової категорії 60–70 років становила 15,0 % у 2019 році та по 14,4 % у 2020 і 2021 роках. Це пов'язано, з одного боку, зі зниженням працездатності цієї вікової категорії через втрату частки здоров'я, а з іншого – із традиціями сільського населення щодо збереження зайнятості в сільськогосподарському виробництві. Характерно, що для вікової категорії 71 років і старше спостерігається найнижчий рівень зайнятості, що коливався у межах 2,9% у 2019 році, 2,6 % у 2020 році та 2,9% у 2021 році.

Таким чином, можемо констатувати, що у розрізі вікових категорій працездатного населення в сільській місцевості найвищий рівень зайнятості спостерігається у вікових категоріях 30–49 років, що демонструють найвищий рівень професійного досвіду та, відповідно, займають найбільшу частку на ринку праці в сільській місцевості.

Рівень зайнятості населення в сільській місцевості має певну специфіку, обумовлену регіональними особливостями зайнятості в різних сферах економіки. Для розуміння основних тенденцій проаналізуємо рівень зайнятості населення в сільській місцевості за регіонами України за 2015–2021 роки (табл. 2).

**Таблиця 2. Динаміка зайнятості сільського населення у 2015-2021 роках**

| | Частка зайнятого населення у віці 15–70 років, відсотки | | | | |
|---|---|---|---|---|---|
| | Роки | | | | |
| | 2015 | 2018 | 2019 | 2020 | 2021 |
| Україна | 55,1 | 50,0 | 56,2 | 54,1 | 53,6 |
| Вінницька | 58,0 | 57,0 | 57,8 | 58,2 | 58,7 |
| Волинська | 51,6 | 46,6 | 48,2 | 47,9 | 47,7 |
| Дніпропетровська | 54,7 | 51,1 | 53,5 | 49,7 | 49,3 |
| Донецька | 49,1 | 47,5 | 51,2 | 48,0 | 47,2 |
| Житомирська | 56,4 | 58,9 | 59,6 | 55,2 | 55,4 |
| Закарпатська | 53,6 | 51,3 | 51,9 | 50,8 | 55,3 |
| Запорізька | 55,9 | 53,8 | 55,5 | 55,5 | 51,8 |
| Івано-Франківська | 54,4 | 53,5 | 54,1 | 51,8 | 55,3 |
| Київська | 54,7 | 56,4 | 57,0 | 55,3 | 54,8 |
| Кіровоградська | 49,5 | 48,0 | 50,3 | 47,7 | 46,5 |
| Луганська | 69,8 | 68,7 | 68,1 | 64,0 | 62,2 |
| Львівська | 52,1 | 53,4 | 54,3 | 52,0 | 51,4 |
| Миколаївська | 62,2 | 58,6 | 57,4 | 56,7 | 57,0 |
| Одеська | 57,8 | 56,3 | 57,1 | 55,9 | 55,8 |
| Полтавська | 50,4 | 50,9 | 52,3 | 50,1 | 49,6 |
| Рівненська | 62,8 | 59,1 | 60,0 | 57,9 | 57,2 |
| Сумська | 59,4 | 63,4 | 65,1 | 59,5 | 58,3 |
| Тернопільська | 45,7 | 47,1 | 50,2 | 48,2 | 47,5 |
| Харківська | 54,1 | 59,8 | 59,6 | 57,2 | 57,2 |
| Херсонська | 62,4 | 62,0 | 62,0 | 59,5 | 59,0 |
| Хмельницька | 48,1 | 56,2 | 58,1 | 55,0 | 53,5 |
| Черкаська | 56,1 | 53,8 | 56,2 | 53,3 | 51,3 |
| Чернівецька | 58,1 | 63,3 | 64,5 | 62,4 | 62,1 |
| Чернігівська | 58,5 | 54,0 | 54,8 | 52,9 | 52,1 |

*Джерело: [20].*

Характеризуючи відомості Державного комітету статистики про рівень зайнятості сільського населення (у таблиці 2), в цілому по Україні спостерігається тенденція коливання від 55,1 % у 2015 році до 50,0 % у 2018 році, 56,2 % у 2019 році, 54,1 % у 2020 році та 53,6 % у 2021 році, очевидно, демонструючи схильність до зниження цього показника. Водночас усі регіони України за рівнем зайнятості сільського населення умовно можемо розділити на три групи: I група – із низьким рівнем зайнятості сільського населення (до 49 %); II група – з середнім рівнем (50,0–55 %); III група – з відносно високим рівнем зайнятості (від 56 % і вище). Водночас, слід враховувати, що за звітний період 2015–2021 років спостерігається подібна тенденція коливання із певним зниженням рівня зайнятості сільського населення у різних регіонах, відтак показник рівня зайнятості у 2021 році в кожному регіоні дозволив нам віднести його до відповідної групи.

Так, до першої групи із найнижчим рівнем зайнятості сільського населення у 2021 році належали Волинська, Дніпропетровська, Донецька, Кіровоградська, Полтавська і Тернопільська області. Слід зауважити, що за період 2015–2021 років до цієї групи, внаслідок зниження частки зайнятості сільського населення менше 50 %, перейшли Волинська, Дніпропетровська, Полтавська і Тернопільська області.

До другої групи із середнім рівнем зайнятості сільського населення у 2021 році належали Запорізька, Київська, Львівська, Хмельницька, Черкаська та Чернігівська області. При цьому, слід зауважити, за 2015–2021 роки до цієї групи увійшли внаслідок підвищення рівня зайнятості Хмельницька область, а внаслідок зменшення – Запорізька Черкаська та Чернігівська області.

До третьої групи із відносно найвищим рівнем зайнятості сільського населення у 2021 році належали Вінницька, Житомирська, Закарпатська, Івано-Франківська, Луганська, Миколаївська, Одеська, Рівненська, Сумська, Харківська, Херсонська та Чернівецька області. За період 2015–2021 років до цієї категорії внаслідок зростанні рівня зайнятості сільського населення перейшли Закарпатська, Івано-Франківська і Харківська області.

Отже, можемо стверджувати, що практично в усіх трьох категоріях регіонів спостерігається загальна тенденція зменшення частки зайнятості сільського населення на ринку праці, при цьому найнижчий рівень зайнятості наявний у 6 регіонах, середній – у 6 регіонах, а відносно високий – у 13 регіонах. Тим часом деякі регіональні особливості динаміки розвитку рівня зайнятості сільського населення пояснюються, зокрема, високим рівнем урбанізації й збільшенням зайнятості населення в інших галузях економіки (промисловості та сфері послуг), процесами еміграції закордон, депресивним станом розвитку окремих сільських територій.

Окремої уваги заслуговує характеристика динаміка рівня зайнятості сільського населення, яке працює в сільськогосподарських підприємствах різних організаційно-правових форм господарювання та проживає у сільській місцевості, за статусом зайнятості (табл. 3).

За даними Державного комітету статистики України за 2019–2021 роки спостерігається деяке зменшення як в абсолютних, так і відносних показниках рівня зайнятості населення в сільській місцевості за статусом або типом зайнятості, в якому виокремлюють чотири категорії: працюючі за наймом, роботодавці, самозайняті та безкоштовно працюючі члени сім'ї. Характерними особливостями структури рівня зайнятості сільського населення за цією ознакою є наявність суттєво значної частки працюючих за наймом (від 68,3 % до 70,8 %), стабільно низька частка роботодавців (від 0,9 % до 1,1 %), достатньої частки самозайнятих (від 27,4 % до 30,0 %) та мінімальна частка безкоштовно працюючих членів сімей (від 0,4 % до 0,7 %). Значні коливання рівня зайнятості сільського населення зі статусом найманих працівників чи самозайнятих упродовж чотирьох кварталів будь-якого календарного року пояснюється сезонністю окремих видів робіт в аграрному підприємництві. Рівень ефективності використання людського капіталу в сільськогосподарських підприємствах, можемо стверджувати, визначається двома основними

категоріями за статусом зайнятості – найманими працівниками та самозайнятими, які становлять значну частину серед зайнятих осіб сільської місцевості.

**Таблиця 3. Динаміка зайнятого сільського населення за статусом в зайнятості у 2019-2021 роках**

| | Зайняте населення у віці 15–70 років, усього, тис. осіб | У тому числі за статусом в зайнятості, у відсотках | | | |
|---|---|---|---|---|---|
| | | працюючі за наймом | роботодавці | самозайняті | безкоштовно працюючі члени сім'ї |
| 2019 | 5163,5 | 69,7 | 1,0 | 28,9 | 0,4 |
| I квартал | 4985,7 | 70,3 | 1,0 | 29,3 | 0,6 |
| II квартал | 5223,3 | 68,7 | 1,0 | 29,7 | 0,4 |
| III квартал | 5304,8 | 69,6 | 1,0 | 28,9 | 0,4 |
| IV квартал | 5140,1 | 70,8 | 1,1 | 27,4 | 0,5 |
| 2020 | 4.931,6 | 69,5 | 1,0 | 28,9 | 0,6 |
| I квартал | 5105,0 | 69,6 | 1,1 | 28,7 | 0,6 |
| II квартал | 4823,5 | 68,3 | 1,1 | 30,0 | 0,6 |
| III квартал | 4945,8 | 69,3 | 0,9 | 29,1 | 0,7 |
| IV квартал | 4852,1 | 70,7 | 1,0 | 27,8 | 0,5 |
| 2021 | 4835,5 | 69,8 | 1,0 | 28,7 | 0,5 |
| I квартал | 4780,0 | 70,3 | 1,0 | 28,1 | 0,5 |
| II квартал | 4904,3 | 68,7 | 1,0 | 29,8 | 0,5 |
| III квартал | 4985,6 | 69,6 | 0,9 | 28,9 | 0,6 |
| IV квартал | 4672,2 | 70,8 | 1,0 | 27,6 | 0,5 |

*Джерело: [20].*

## Висновки та перспективи подальших досліджень

На підставі проведеного аналізу основних тенденцій розвитку ринку праці та формування рівня зайнятості населення сільської місцевості в Україні можемо зробити наступні висновки:

- в цілому по Україні спостерігається тенденція зменшення рівня зайнятості сільського населення, що пояснюється декількома чинниками, зокрема, внутрішньою міграцією населення з сільської місцевості до міст у процесі урбанізації, еміграцією населення закордон та депресивним станом розвитку окремих сільських територій;
- аналіз вікової структури зайнятості сільського населення вказує на такі негативні тенденції, як незначний рівень зайнятості наймолодшої вікової категорії, що пояснюється її життєвими пріоритетами (передусім здобуття освіти і професійної кваліфікації), а також позитивними тенденціями зростання за віком частки зайнятого населення, серед якого найбільш продуктивним є населення у вікових категоріях 30–49 років, що демонструють найвищий рівень професійного досвіду;
- аналіз регіональної структури зайнятості сільського населення також вказує на загальну тенденцію зменшення частки зайнятості сільського населення на ринку праці, водночас, попри наявність окремих депресивних місцевостей, відносно високий рівень зайнятості спостерігається у 13 регіонах;
- аналіз структури зайнятості населення в сільській місцевості за статусом або типом зайнятості засвідчив, що основний економічний потенціал становлять працюючі за наймом (близько 68 %) та самозайняті (близько 29 %);
- важливу роль у розвитку рівня зайнятості сільського населення повинна відіграти розробка на державному та регіональному рівнях цілеспрямованої комплексної стратегії розвитку зайнятості сільського населення в регіонах України, спрямована на підвищення ефективності використання людського капіталу.

## Список ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бикова А., Чабан Л., Алексєєв А. Інвестування в людський капітал у військовий період. *Економіка та суспільство*. 2023. № 54. С. 1–7. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-54-74.
2. Булавка О. Г., Капінус М. Р. Шляхи підвищення життєвого рівня сільського населення. *Економіка АПК*. 2015. Том 22. № 9. С. 75–82. URL: https://eapk.com.ua/uk/journals/tom-22-9-2015/shlyakhi-pidvishchennya-zhittyevogo-rivnya-silskogo-naselennya.
3. Булавка О. Г., Саблук В. П., Дієсперов В. С., Капінус М. Р., Самофал О. В., Грабовська Л. В. Зайнятість та доходи населення у сільському господарстві. Розвиток економіки сільського господарства України в 2011–2015 рр.: наукова доповідь. Київ: ННЦ «IAE», 2016. С. 443–460. URL: http://www.iae.org.ua/images/iae/vydannya/rozvytok_ekonomiky_silskogo_gospodarstva_ukrayiny_v_2011-2015.pdf.
4. Вініченко І. І., Лапа В. О. Особливості формування та розвитку інтелектуального капіталу аграрних підприємств. *Економіка та держава*. 2020. № 4. С. 85–90. DOI: https://doi.org/10.32702/2306-6806.2020.4.85.
5. Грішнова О. А., Пасєка С. Р., Пасєка А. С. Трудовий потенціал України: оцінка стану, ефективності використання, стратегічні напрями розвитку: монографія / за наук. ред. О. А. Грішнової. Черкаси: Маклаут, 2011. 358 с. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/publ/REF-0000313948.
6. Дзямулич М., Максим'як С. Концептуальні засади формування зайнятості сільського населення України. *Галицький економічний вісник*. 2023. Том 84. № 5. С. 25-30. DOI: https://doi.org/10.33108/galicianvisnyk_tntu2023.05.025.
7. Дзямулич М., Максим'як С. Формування економічної активності сільського населення в Україні. *Економіка та суспільство.* 2023. № 47. С. 1–7. DOI: Https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-47-9.
8. Кочемировська О. Регулювання зайнятості сільського населення в умовах реформування аграрного сектору України: аналітична записка. Національний інститут стратегічних досліджень. URL: https://www.niss.gov.ua/doslidzhennya/socialna-politika/regulyuvannya-zaynyatosti-silskogo-naselennya-v-umovakh. (дата звернення: 20.06.2023).
9. Лупенко Ю. О., Кропивко М. Ф. Агрохолдинги в Україні та посилення соціальної спрямованості їх діяльності. *Економіка АПК*. 2013. Том 20. № 7. С. 5–21. URL: https://eapk.com.ua/uk/journals/tom-20-7-2013/agrokholdingi-v-ukrayini-ta-posilennya-sotsialnoyi-spryamovanosti-yikh-diyalnosti.
10. Людський розвиток в Україні: трансформації рівня життя та регіональні диспропорції: колективна монографія у 2-х томах / відпов. за випуск Л. М. Черенько, О. В. Макарова, за ред. Е. М. Лібанової. Київ: Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. В. М. Птухи НАН України, Держкомстат України, 2012. 436 с. URL: https://idss.org.ua/monografii/Lud_rozv_2013.pdf.
11. Малік М. Й., Мамчур В. А., Шпикуляк О. Г. Інституціональне середовище та формування соціальної відповідальності аграрних підприємств. *Економіка АПК*. 2017. Том 24. № 12. С. 5–13. URL: https://eapk.com.ua/uk/journals/tom-24-12-2017/institutsionalne-seredovishche-ta-formuvannya-sotsialnoyi-vidpovidalnosti-agrarnikh-pidpriyemstv.
12. Малік М. Й., Мамчур В. А. Самозайнятість та розвиток несільськогосподарського підприємництва на селі. *Економіка АПК.* 2019. Том 26. № 4. С. 39–52. URL: https://eapk.com.ua/uk/journals/tom-26-4-2019/samozaynyatist-ta-rozvitok-nesilskogospodarskogo-pidpriyemnitstva-na-seli.
13. Оніщук Ю. Ю. Мотивація як одна зі складових ефективного управління розвитком людських ресурсів організації. *Управління розвитком*. 2013. № 12. С. 137–139. URL: http://repository.hneu.edu.ua/handle/123456789/3956.
14. Патика Н. І., Нартюк О. В. Стан і шляхи забезпечення зайнятості сільського населення в Україні. *Економіка АПК*. 2020. Том 27. № 9. С. 49–52. DOI: https://doi.org/10.32317/2221-1055.20200904211.
15. Петрова І. Л. Актуальні проблеми розвитку людського капіталу України. *Економічний аналіз*. 2013. № 1. Т. 13. С. 106–113. URL: https://www.econa.org.ua/index.php/econa/article/view/25/151.
16. Соціально-трудові відносини зайнятості: сучасні тенденції, виклики, шляхи розвитку / Колот А. М., Гнибіденко І. Ф., Герасименко О. О. та ін.; за наук. ред. А. М. Колота, І. Ф. Гнибіденка. Київ: КНЕУ, 2015. 336 с. URL: https://ir.kneu.edu.ua:443/handle/2010/20466.
17. Ткачук В. А. Сучасний стан і тенденції розвитку аграрного ринку праці. *Економіка АПК*. 2019. Том 26. № 7. С. 6–12. DOI: https://doi.org/10.32317/2221-1055.201907006.
18. Череп О. Г., Калюжна Ю. В., Міхайліченко Л. Особливості управління персоналом в умовах воєнного стану в Україні. *Економіка та суспільство*. 2023. № 48. С. 1–§. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-48-24.
19. Шебанін В. С., Кормишкін Ю. А. Диверсифікація використання трудового потенціалу сільських територій. *Економіка АПК.* 2020. Том 27. № 8. С. 6–13. DOI: https://doi.org/10.32317/2221-1055.20200800618.

20. Трудова сила України 2021. Статистичний збірник / упоряд. А. Солоп, відп. ред. О. Вишневська. Київ: Держстат України, 2022. 216 с. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2022/zb/07/zb_RS_2021.pdf.

21. Ivashkiv I., Kupalova H., Goncharenko N., Andrusiv U., Streimikis J., Lyashenko O., Yakubiv V., Lyzun M., Lishchynskyi I., Saukh I. Environmental Responsibility as a Prerequisite for Sustainable Development of Agricultural Enterprises. Management Science Letters. 2020, 10, 2973–2984. DOI: https://doi.org/10.5267/j.msl.2020.5.028.

## REFERENCES

1. Bykova, A., Chaban, L., & Aleksieiev, A. (2023). Investing in human capital during wartime. *Economy and society*. 54, 1–7. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-54-74.

2. Bulavka, O. H., & Kapinus, M. R. (2015). Ways to improve the living standards of the rural population. *Economics of the agricultural complex*. 22 (9), 75–82. https://eapk.com.ua/uk/journals/tom-22-9-2015/shlyakhi-pidvishchennya-zhittyevogo-rivnya-silskogo-naselennya.

3. Bulavka, O. H., Sabluk, V. P., Diiesperov V. S., Kapinus M. R., Samofal O. V., & Hrabovska L. V. (2016). Employment and income of the population in agriculture. *Development of the agricultural economy of Ukraine in 2011–2015: scientific report*. Kyiv: NSC "IAE", 443–460. http://www.iae.org.ua/images/iae/vydannya/rozvytok_ekonomiky_silskogo_gospodarstva_ukrayiny_v_2011-2015.pdf.

4. Vinichenko, I. I., & Lapa, V. O. (2020). Peculiarities of the formation and development of intellectual capital of agricultural enterprises. *Economy and State*. 4, 85–90. DOI: https://doi.org/10.32702/2306-6806.2020.4.85.

5. Hrishnova, O. A., Pasieka, S. R., & Pasieka, A. S. (2011). Labor potential of Ukraine: assessment of the state, efficiency of use, strategic directions of development: monograph. Cherkasy: Maklaut. http://www.irbis-nbuv.gov.ua/publ/REF-0000313948.

6. Dziamulych, M., & Maksymiak, S. (2023). Conceptual principles of employment formation among the rural population of Ukraine. *Galician Economic Bulletin*. 84 (5), 25-30. DOI: https://doi.org/10.33108/galicianvisnyk_tntu2023.05.025.

7. Dziamulych, M., & Maksymiak, S. (2023). Formation of economic activity of the rural population in Ukraine. *Economy and society*. 47, 1–7. DOI: Https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-47-9.

8. Kochemyrovska, O. (2013). Regulation of employment of the rural population in the context of reforming the agrarian sector of Ukraine: analytical note. *National Institute for Strategic Studies*. https://www.niss.gov.ua/doslidzhennya/socialna-politika/regulyuvannya-zaynyatosti-silskogo-naselennya-v-umovakh.

9. Lupenko, Yu. O., & Kropyvko, M. F. (2013). Agricultural holdings in Ukraine and strengthening the social focus of their activities. *Economy of the agricultural complex*. 20 (7), 5–21. https://eapk.com.ua/uk/journals/tom-20-7-2013/agrokholdingi-v-ukrayini-ta-posilennya-sotsialnoyi-spryamovanosti-yikh-diyalnosti.

10. Cherenko, L. M., & Makarova, O. V. (responsible for the release), Libanova E. M. (editor). (2012). Human development in Ukraine: transformations of living standards and regional disparities: a collective monograph in 2 volumes. Kyiv: V. M. Ptukha Institute of Demography and Social Research of the National Academy of Sciences of Ukraine, State Statistics Committee of Ukraine. https://idss.org.ua/monografii/Lud_rozv_2013.pdf.

11. Malik, M. Y., Mamchur, V. A., & Shpykuliak, O. H. (2017). Institutional environment and formation of social responsibility of agricultural enterprises. *Economics of the agricultural complex*. 24 (12), 5–13. https://eapk.com.ua/uk/journals/tom-24-12-2017/institutsionalne-seredovishche-ta-formuvannya-sotsialnoyi-vidpovidalnosti-agrarnikh-pidpriyemstv.

12. Malik, M. Y., & Mamchur, V. A. (2019). Self-employment and development of non-agricultural entrepreneurship in rural areas. *Economics of the agricultural complex*. 26 (4), 39–52. https://eapk.com.ua/uk/journals/tom-26-4-2019/samozaynyatist-ta-rozvitok-nesilskogospodarskogo-pidpriyemnitstva-na-seli.

13. Onishchuk, Yu. Yu. (2013). Motivation as one of the components of effective management of the development of human resources of an organization. *Development management*. 12, 137–139. http://repository.hneu.edu.ua/handle/123456789/3956.

14. Patyka, N. I., & Nartiuk, O. V. (2020). The state and ways of ensuring employment of the rural population in Ukraine. *Economics of the agricultural complex*. 27 (9), 49–52. DOI: https://doi.org/10.32317/2221-1055.20200904211.

15. Petrova, I. L. (2013). Current problems of human capital development in Ukraine. Economic analysis. 1 (13), 106–113. https://www.econa.org.ua/index.php/econa/article/view/25/151.

16. Kolot, A. M., Hnybidenko, I. F., Herasymenko, O. O. and others. (2015). Social and labor relations of employment: current trends, challenges, ways of development. Kyiv: KNEU. https://ir.kneu.edu.ua:443/handle/2010/20466.

17. Tkachuk V. A. (2019). Current state and trends in the development of the agricultural labor market. Economics of the agricultural complex. 26 (7), 6–12. DOI: https://doi.org/10.32317/2221-1055.201907006.

18. Cherep, O. H., Kaliuzhna, Yu. V., & Mikhailichenko, L. (2023). Peculiarities of personnel management under martial law in Ukraine. Economy and society. 48, 1–8. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-48-24.

19. Shebanin, V. S., & Kormyshkin, Yu. A. (2020). Diversification of the use of the labor potential of rural areas. Economy of the agricultural complex. 27 (8), 6–13. DOI: https://doi.org/10.32317/2221-1055.20200800618.

20. Solop, A. (editor), Vyshnevska, O. (responsible for edition). (2022). Labor Force of Ukraine 2021. Statistical Collection. Kyiv: State Statistics Service of Ukraine. 216 p. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2022/zb/07/zb_RS_2021.pdf.

21. Ivashkiv, I., Kupalova, H., Goncharenko, N., Andrusiv, U., Streimikis, J., Lyashenko, O., Yakubiv, V., Lyzun, M., Lishchynskyi, I., and Saukh, I. (2020). Environmental Responsibility as a Prerequisite for Sustainable Development of Agricultural Enterprises. Management Science Letters, 10, 2973–2984. DOI: https://doi.org/10.5267/j.msl.2020.5.028.

**Iryna Ivashkiv**, PhD in Economics, Senior Research Fellow, Senior Research Fellow at the Department of Scientific and Consulting Information Support for Economics and Marketing, Prykarpattia State Agricultural Research Station, Institute of Agriculture of the Carpathian Region, National Academy of Agrarian Sciences of Ukraine, Ukraine
**Halyna Chekalovska**, PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Fundamental and Specialized Disciplines, Chortkiv Educational and Scientific Institute of Entrepreneurship and Business, West Ukrainian National University, Ukraine

**Employment in rural areas as a factor in the effective development of human capital in agricultural enterprises**

**Abstract**
**Introduction**. Employment in rural areas has always been the leitmotif of the development and effective use of human capital in rural areas.
**Purpose.** Research into the role and influence of population employment as an effective factor in the development of human capital in agricultural enterprises.
**Methodology.** The study used a systematic approach and methods of economic analysis.
**Results.** The article investigates the role of population employment in rural areas as a factor in the effective development of human capital in agricultural enterprises. It was established that an important component of the effective development of human capital in rural areas is the assessment of population employment in agricultural production. The dynamics of population employment in rural areas by age categories were analysed. It was found that in terms of age categories of the working-age population in rural areas, the highest level of employment is observed in the age categories of 30–49 years, which demonstrate the highest level of professional experience and, accordingly, occupy the largest share in the labour market in rural areas. It is proved that the level of employment of the population in rural areas has a certain specificity, due to the regional peculiarities of employment in various spheres of the economy. The authors found out that in all three categories of regions there is a general tendency of decrease in the share of employment of the rural population in the labour market, while the lowest level of employment is available in 6 regions, the average – in 6 regions, and relatively high – in 13 regions. Summing up the research, the authors found out that the regional peculiarities of the dynamics of development of the level of employment of the rural population are explained, in particular, by the high level of urbanization and increase in employment of the population in other branches of the economy (industry and services), by the processes of emigration abroad, by the depressed state of development of individual rural territories. It is emphasized that an important role in the development of the level of employment of the rural population should be played by the development at the state and regional levels of a targeted comprehensive strategy for the development of employment of the rural population in the regions of Ukraine, aimed at increasing the efficiency of the use of human capital.

**Keywords:** human capital; personnel; motivation; formation of human capital; factors of efficiency formation; production structure; employment structure; agriculture; households, age structure of employment of the rural population; regional structure of employment; employment of the rural population; rural area; agricultural enterprises.

**Cite as:** Ivashkiv, I., & Chekalovska, H. (2023). Employment in rural areas as a factor in the effective development of human capital in agricultural enterprises. *Economic analysis,* 33 (4), 334-343. DOI: https://doi.org/10.35774/econa2023.04.334